

ART. 7. UPRAWNIENIE DO WSTRZYMANIA SIĘ ZE SPEŁNIENIEM ŚWIADCZENIA

- §1. Strona, która powinna spełnić świadczenie z zobowiązania wzajemnego równocześnie bądź po spełnieniu świadczenia z tego zobowiązania przez drugą stronę, może wstrzymać się ze spełnieniem świadczenia, dopóki druga strona nie zaofiaruje swojego świadczenia w sposób, który nie uzasadnia odmowy jego przyjęcia zgodnie z art. II:6.
- §2. Jeżeli strona przyjęła świadczenie w części, może wstrzymać się ze spełnieniem odpowiedniej części swojego świadczenia w takim stosunku, w jakim wartość spełnionego świadczenia pozostaje do wartości całego świadczenia, do którego spełnienia zobowiązana jest druga strona.
- §3. Strona, która powinna spełnić świadczenie ze zobowiązania wzajemnego wcześniej, może wstrzymać się ze spełnieniem tego świadczenia, jeżeli z okoliczności wynika, że druga strona nie spełni świadczenia w terminie lub spełni świadczenie w sposób uzasadniający odmowę jego przyjęcia zgodnie z art. II:6.

A. Podstawy regulacji

A.1. Analiza prawnoporównawcza – źródła

A.1.1. Źródła

Źródła inspiracji dla uregulowania ujętego w art. II:7 zawarte są w: art. 488 k.c., art. 487 k.c., art. 490 k.c., art. 215–217 k.z., art. 9:201 Zasad Europejskiego Prawa Umów (PECL), art. 7.1.3 Zasad UNIDROIT, art. III:3:401 Wspólnego Systemu Odniesienia (DCFR) oraz art. 8:304 Zasad Acquis, art. 71 Konwencji wiedeńskiej, art. 28 ustawy o sprzedaży (*Sale of Goods Act*) z 1979 r., orzeczeniu *Kingston v. Preston* z 1773 r., § 320 (1) k.c.n., artykułach: 6:2, 6:52, 6:252, 6:262 k.c.h., artykułach: 1102, 1612 k.c.fr.

A.1.2. Analiza prawnoporównawcza

Uprawnienie do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania stanowi przedmiot regulacji krajowych, jak również projektów europejskich oraz Konwencji wiedeńskiej. Pomimo wspólnego celu uregulowania, poszczególne porządki prawne oraz propozycje harmonizacyjne w zakresie prawa zobowiązań wyrażają pewne różnice w ujęciu systemowym tego zagadnienia, zakresu przedmiotowego regulacji, a także jej przesłanek. Na wspomniane aspekty zostanie zwrócona uwaga w toku uzasadnienia propozycji w ramach przygotowanego projektu.

Wśród projektów europejskich należy wskazać art. 9:201 Zasad Europejskiego Prawa Umów (PECL)³¹⁵, art. 7.1.3 Zasad UNIDROIT, art. III:3:401 Wspólnego Systemu Odniesienia (DCFR) oraz art. 8:304 Zasad Acquis, przy czym ten ostatni przejmuje w tym zakresie regulę zawartą w art. III:3:401 DCFR jako tzw. *grey letter rule*.

Wszystkie wymienione postanowienia traktują uprawnienie do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania jako jeden ze środków ochrony prawnej przysługujących w razie naruszenia zobowiązania (bądź również przewidywanego naruszenia zobowiązania) trwającego, dopóki druga strona nie zaofiaruje wykonania zobowiązania bądź zobowiązania nie wykona.

Zakresem zastosowania uprawnienia do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania objęte są przypadki, w których obie strony zobowiązane są względem siebie, przy czym projekty te nie odwołują się w treści zasady do określenia umowy wzajemnej (choć takie odesłanie jest zawarte w komentarzu do odpowiednich przepisów, a także ze względu na swój ogólny zakres zastosowania projekty te właśnie do umów się odnoszą). Natomiast do zobowiązania wzajemnego jako elementu wyznaczającego zakres zastosowania uprawnienia do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania odwołuje się uregulowanie zawarte w art. III: 3:401 DCFR, a za nim art. 8:304 ACQP. Projekty te zasadniczo regulują dwa przypadki dopuszczalności skorzystania przez stronę z uprawnienia do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania, tj. w razie gdy naruszenie wykonania przez drugą stronę nastąpiło, tj. nie spełniła ona świadczenia w terminie, a także gdy naruszenie zobowiązania, tj. niespełnienie świadczenia, jest przewidywane (do tego ostatniego nie odnoszą się Zasady UNIDROIT). Przesłanką, od której uzależnione jest wstrzymanie się z wykonaniem zobowiązania przez stronę, jest obowiązek jednoczesnego wykonania zobowiązań bądź spełnienie świadczenia przez jedną stronę. Wspomniane postanowienia nie stanowią jednak w tym miejscu o regule jednoczesnego wykonania określonych zobowiązań, ale od tej przesłanki uzależniają skutek w postaci uprawnienia do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania, zaś kwestia jednoczesności wykonania zobowiązań stanowi przedmiot regulacji dotyczącej porządku wykonania zobowiązań. Tak więc zgodnie z art. 9:201 (1) PECL strona, która jest zobowiązana do jednoczesnego bądź późniejszego wykonania zobowiązania, jest uprawniona do wstrzymania się z wykonaniem do momentu zaofiarowania świadczenia bądź spełnienia świadczenia przez drugą stronę. Podobnie stanowi art. 7.1.3 Zasad UNIDROIT, z tym że reguła jest podzielona na dwa postanowienia: pierwsze – art. 7.1.3 (1), dotyczące uprawnienia każdej ze stron do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania w razie obowiązku jednoczesnego wykonania zobowiązań, i drugie – art. 7.1.3 (2), dotyczące uprawnienia jednej strony, tj. tej, która ma obowiązek spełnić świadczenie po wykonaniu zobowiązania przez drugą stronę. Postanowienie art. III:3:401 DCFR i art. 8:304 Zasad Acquis wprowadza zależność wza-

---

³¹⁵ Zob. O. Lando, H. Beale, *Principles of European Contract Law. Parts I and II*, Kluwer Law International 2000, s. 404.

jemności pomiędzy zobowiązaniem, które zostało naruszone, a tym, z wykonaniem którego druga strona jest uprawniona się wstrzymać.

Na podstawie wyżej wymienionych postanowień, niewykonanie zobowiązania (w rozumieniu ujętym w jednolitej regule naruszenia zobowiązania) nie musi być istotne. Z powyższego wynika zatem, że strona może wstrzymać się z wykonaniem zobowiązania, jeżeli druga strona zaofiaruje częściowe wykonanie zobowiązania bądź wadliwe wykonanie. Natomiast pozostaje kwestia, czy strona uprawniona może wstrzymać się z wykonaniem całości swojego zobowiązania, a tym samym co do zakresu objętego wykonaniem przez drugą stronę – odmówić przyjęcia świadczenia, czy też dopuszczalne jest wstrzymanie się z wykonaniem zobowiązania tylko w odpowiedniej części. Do tej kwestii odnoszą się w taki sam sposób postanowienia art. 9:201 (1) PECL, art. III:3:401 (1) DCFR oraz art. 8:304 (1) Zasad Acquis. Regułą jest, że wierzyciel może wstrzymać się z wykonaniem całości bądź części zobowiązania w zależności od tego, co jest rozsądne (*reasonable*) w danych okolicznościach. Ocena racjonalności zakresu wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania jest zatem uzależniona przede wszystkim od rodzaju przedmiotu świadczenia oraz postaci naruszenia zobowiązania. Na gruncie regulacji PECL oraz DCFR kryterium uzupełniające ocenę dopuszczalności skorzystania z uprawnienia do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania stanowi generalna klauzula dobrej wiary (art. 1:201 PECL, art. III:1:103 DCFR), natomiast Zasady Acquis nie przejęły tego rozwiązania, tj. generalnej zasady dobrej wiary jako elementu kształtującego treść zobowiązania oraz poszczególnych uprawnień i obowiązków stron umowy (poza regulacją dotyczącą obowiązków przedkontraktowych), co zostało uzasadnione stanowiskiem, zgodnie z którym w europejskim prawie prywatnym, w szczególności konsumenckim (na którym opierają się Zasady Acquis), nie można stwierdzić obowiązywania takiej zasady. W tym ostatnim przypadku pozostaje zatem ocena oparta na kryterium rozsądku, co może doprowadzić do podobnych rezultatów, jednak poza przypadkiem wyłączenia uprawnienia do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania, które jest możliwe w razie zastosowania kryterium dobrej wiary.

Wymienione wyżej regulacje projektów europejskich obejmują zakresem zastosowania skutku w postaci wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania również przypadek przewidywanego niewykonania zobowiązania (*anticipatory non-performance of obligation* – w znaczeniu każdej postaci naruszenia zobowiązania). Do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania ze względu na przewidywane naruszenie zobowiązania przez jedną stronę jest uprawniona ta strona, która jest obowiązana wykonać swoje zobowiązanie wcześniej (tak *expressis verbis* w art. III:3:401 [2] DCFR i art. 8:304 [2] Zasad Acquis, natomiast w art. 9:201 [2] PECL mowa jest ogólnie o stronie, co jednak prowadzi do tego samego wniosku co do zakresu podmiotowego tego uprawnienia, bowiem ocena obowiązku wykonania zobowiązania przez stronę zobowiązaną do spełnienia świadczenia po spełnieniu świadczenia przez drugą stronę jest dokonywana na podstawie zasad określających porządek wykonania zobowiązania). Podstawą wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania jest jasność co do tego, że strona zobowiązana do wcześniejszego

wykonania zobowiązania nie spełni świadczenia w chwili jego wymagalności. Wspomniany stan oczywistości co do wystąpienia naruszenia wyznacza jednocześnie długość okresu, w którym strona zobowiązana do wcześniejszego wykonania jest uprawniona wstrzymać się ze spełnieniem świadczenia.

Do ostatnio przedstawionej postaci naruszenia zobowiązania (i tylko do tej postaci) jako podstawy uprawnienia do wstrzymania się ze spełnieniem świadczenia przez stronę umowy nawiązuje również Konwencja wiedeńska w art. 71 (1), stanowiąc, że strona jest uprawniona do wstrzymania się z wykonaniem jej zobowiązań, jeżeli po zawarciu umowy stanie się oczywiste, że druga strona nie wykonała istotnej części jej zobowiązań z powodu poważnego braku tej strony w zdolności do wykonania bądź wypłacalności lub jej zachowania w przygotowaniu do wykonania zobowiązania bądź w trakcie wykonania umowy³¹⁶. Rozwiązanie przyjęte w Konwencji wiedeńskiej ujmuje zakres zastosowania tego skutku wężej w porównaniu z przedstawionymi projektami europejskimi, pomimo tego, że dotyczy umowy sprzedaży, która jest klasycznym przykładem umowy wzajemnej i stosunku prawnego, z którego wynikają zobowiązania wzajemne. Założeniem regulacji Konwencji wiedeńskiej jest bowiem przyjęcie jako głównych środków ochrony prawnej w razie naruszenia zobowiązania odszkodowania (odpowiedzialności opartej na zasadzie ryzyka) oraz odstąpienia od umowy. W tej kwestii został wzięty również pod uwagę charakter umowy, do której Konwencja wiedeńska znajduje zastosowanie, tj. gospodarczy w sensie jej zawarcia pomiędzy przedsiębiorcami oraz międzynarodowy. Wymienione aspekty w powiązaniu z zasadą równoczesnego wykonania zobowiązań przez strony umowy stanowią uzasadnienie dla konieczności wyeliminowania niepewności co do stanu wykonania umowy oraz zapobieżenia ewentualnej szkodzi. Uregulowanie zawarte w art. 71 (1) k.w. nie uzależnia uprawnienia do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania od istotnego (*fundamental*) charakteru naruszenia umowy w rozumieniu art. 25 k.w., ale nie ma zastosowania w przypadku każdej przewidywanej postaci naruszenia umowy, bowiem dopuszczalność wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania przez stronę jest uzależniona od wystąpienia stanu oczywistości co do naruszenia przez drugą stronę istotnej (*substantial*) części jej zobowiązań (w znaczeniu obowiązków umownych).

W tym zakresie regulacja Konwencji wiedeńskiej nawiązuje do zapatrywania wyrażonego na gruncie *common law*, w ramach którego uprawnienie do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania jest dopuszczalne zasadniczo w razie naruszenia przez stronę tzw. zobowiązania warunkowego (*conditional*), tj. uzależnionego wprost bądź w sposób dorozumiany od warunku konkurencyjnego (*concurrent*), który oznacza, że strony zobowiązane są do jednoczesnego wykonania zobowiązań bądź uprzedniego (*precedent*), który oznacza, że spełnienie świadczenia przed jedną stroną jest uzależnione od uprzedniego wykonania zobowiązania przez drugą stronę, a także w przypadku istotnego naruszenia umowy, uzasadniającego odstąpienie. Można

---

³¹⁶ R. Hornung [w:] P. Schlechtriem, I. Schwenzer (eds.), *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, 2nd ed., Oxford 2005, s. 701.

w tym zakresie wskazać na precedensowe orzeczenie w sprawie *Kingston v. Preston* z 1773 r. (*King's Bench Division – Law Reports*, s. 689–691), dotyczące zobowiązań warunkowych, a także przejście tej koncepcji w art. 28 ustawy o sprzedaży (*Sale of Goods Act*) z 1979 r.³¹⁷

Połączenie koncepcji przyjętych w Konwencji wiedeńskiej oraz w projektach europejskich, w szczególności PECL, zostało zawarte w obowiązującej regulacji niemieckiej (po reformie prawa zobowiązań z 2001 r.). Na podstawie § 320 (1) k.c.n. strona umowy wzajemnej jest uprawniona do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania do momentu wykonania zobowiązania wzajemnego przez drugą stronę, chyba że zgodnie z umową jest obowiązana do wcześniejszego spełnienia świadczenia. Ustawodawca niemiecki uregulował również przypadek częściowego wykonania zobowiązania przez jedną stronę, przyjmując, że nie jest dopuszczalne wstrzymanie się z wykonaniem zobowiązania przez drugą stronę, jeżeli w danych okolicznościach, w szczególności biorąc pod uwagę nieistotność części niewykonanej, wstrzymanie się z wykonaniem zobowiązania byłoby w złej wierze (§ 320 [2] k.c.n.). Powyższa regulacja nawiązuje do uregulowania zawartego w art. 9:201 (1) PECL. Natomiast przypadek przewidywanego naruszenia zobowiązania został uregulowany w § 321 (1) k.c.n. na podstawie postanowienia art. 71 (1) k.w. Zgodnie ze wspomnianym § 321 (1) k.c.n. strona umowy wzajemnej zobowiązania do wykonania jako pierwsza jest uprawniona do wstrzymania się ze spełnieniem świadczenia, jeżeli po zawarciu umowy stanie się oczywiste, że jej roszczenie o wykonanie zobowiązania wzajemnego jest zagrożone przez brak zdolności wykonania przez drugą stronę. W tym przypadku uprawnienie do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania ustaje w razie spełnienia świadczenia przez drugą stronę bądź zabezpieczenia wykonania.

Nieco odmienne podejście ze względu na zakres zastosowania uprawnienia do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania zostało wyrażone w regulacji holenderskiego kodeksu cywilnego. Wspomniany środek ochrony prawnej jest bowiem przedmiotem uregulowania części ogólnej prawa zobowiązań, jak i prawa umów. Przy czym należy zauważyć, że systematyka holenderskiego kodeksu cywilnego nie jest oparta na strukturze pandektowej, chociaż ze względu na wyróżnienie części ogólnej oraz szczególnej może takową przypominać. Normy szczegółowe, w tym przypadku dotyczące umowy wzajemnej, stanowią uszczegółowienie norm ogólnych – dotyczących zobowiązań, ale ich nie wyłączają. Ogólne uregulowanie zawarte w art. 6:52 ust. 1 k.c.h. dotyczy uprawnienia do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania przez dłużnika, któremu przysługuje wymagalne roszczenie przeciwko wierzycielowi (ustawa określa stronę uprawnioną do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania jako dłużnika, a to ze względu na brak pojęcia „strona zobowiązania” w holenderskim prawie cywilnym, ale rzecz jasna dla skorzystania przez niego z uprawnienia do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania konieczne jest przysługiwanie mu wierzytelności względem osoby, która w powołanym postanowieniu została określona mianem wierz-

³¹⁷ Zob. H. Beale, A. Hartkamp, H. Kötz, D. Tallon, *Cases, Materials and Text on Contract Law*, Oxford and Portland, Oregon 2002, s. 727.

ciela). Pomędzy roszczeniem, które przysługuje wspomnianemu dłużnikowi, a jego zobowiązaniem względem wierzyciela musi zachodzić relacja „ścisłego związku”, aby wstrzymanie się z wykonaniem zobowiązania było uzasadnione. W art. 6:52 ust. 2 k.c.h. zostało zawarte domniemanie ścisłego związku pomiędzy wzajemnymi zobowiązaniami wynikającymi z tego samego stosunku prawnego bądź zwykłych poprzednich działań pomiędzy stronami. Zobowiązania mogą zatem wynikać z jednego stosunku prawnego, w tym umownego, jak również wielu, jeżeli są one objęte ramami zwykłych działań dokonywanych przez dłużnika i wierzyciela w rozumieniu wyżej wymienionego postanowienia. Istnienie uprawnienia do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania oraz jego zakres w odniesieniu do danego przypadku podlega również ocenie z punktu widzenia racjonalności oraz słuszności określonej w art. 6:2 k.c.h., która znajduje zastosowanie do oceny wszystkich stosunków zobowiązaniowych, w tym wyniku zastosowania norm prawa zobowiązań (opierając się na wspomnianym postanowieniu, sąd rozpoznający sprawę jest uprawniony do odmowy zastosowania określonego postanowienia ustawy bądź przyjęcia zmodyfikowanej reguły, jeżeli rozstrzygnięcie sprawy na podstawie danej normy byłoby sprzeczne z zasadą racjonalności oraz słuszności, która stanowi odpowiednik zasady dobrej wiary). Wspomniana zasada określa zatem kryterium oceny dopuszczalności wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania przez dłużnika, a także jego zakresu. Niezależnie od przedstawionej normy ogólnej prawa zobowiązań, uprawnienie do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania stanowi przedmiot uregulowania art. 6:262 ust. 1 k.c.h. zawarty w części holenderskiego kodeksu cywilnego, która dotyczy umów wzajemnych. W tym zakresie, w razie gdy jedna strona nie wykonuje zobowiązania, druga strona jest uprawniona do wstrzymania się z wykonaniem odpowiadającego zobowiązania (w sensie odpowiedniego obowiązku, czyli związek pomiędzy naruszeniem a zakresem uprawnienia do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania jest bardziej ścisły, używając określenia z art. 6:52 k.c.h.). W art. 6:252 ust. 2 k.c.h. zostało zawarte określenie skutków częściowego wykonania zobowiązania w kontekście uprawnienia do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania w ten sposób, że częściowe wykonanie zobowiązania przez jedną stronę uprawnia drugą stronę do wstrzymania się z wykonaniem odpowiedniej części jej zobowiązania, przy czym ocena dopuszczalnego zakresu wstrzymania się ze spełnieniem świadczenia jest dokonywana na podstawie wyżej wymienionego art. 6:2 k.c.h. Regulacja art. 6:262 k.c.h. dotyczy umowy wzajemnej, co w odniesieniu do porządku wykonania zobowiązań z niej wynikających obejmuje swym zakresem jednoczesność świadczeń, bowiem taka reguła wykonania została w kodeksie dla nich ustalona³¹⁸.

Podobne do zawartego w art. 6:262 k.c.h. zapatrywanie zostało wyrażone w art. 1460 włoskiego kodeksu cywilnego, przy czym orzecznictwo stosuje zasadę w nim wyrażoną *per analogiam* również do przypadku, w którym zobowiązania z umowy wzajemnej mają być wykonane w różnym czasie.

³¹⁸ Zob. R.J.Q. Klomp [w:] D. Busch, E. Hondius, H. v. Kooten, H. Schelhaas, W. Schrama (eds.), *Principles of European Private Law and Dutch Law*, Kluwer Law International 2002, s. 361.

Przedstawione wyżej regulacje traktują o uprawnieniu do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania jako skutku naruszenia zobowiązania, biorąc pod uwagę systemowe ujęcie tej instytucji. Takie podejście jest dominujące, zwłaszcza we współczesnych uregulowaniach, ale nie jedyne. Wstrzymanie się z wykonaniem zobowiązania może bowiem stanowić jeden z aspektów regulacji wykonania zobowiązań o charakterze wzajemnym. Takie ramy dla tej problematyki zostały przyjęte na przykład w art. 215–217 polskiego kodeksu zobowiązań z 1933 r. (w rozdziale dotyczącym wykonania zobowiązań wzajemnych), a także w art. 328 obowiązującego rosyjskiego kodeksu cywilnego (również w rozdziale dotyczącym wykonania zobowiązań). Natomiast rozwiązanie francuskie opiera się na braku uregulowania uprawnienia do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania w części ogólnej prawa zobowiązań, opierając się na założeniu, że relacja pomiędzy zobowiązaniami wzajemnymi określona w art. 1102 k.c.fr. oraz porządek ich wykonania stanowią wystarczającą podstawę do przyjęcia skutku w postaci wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania przez jedną stronę w razie braku spełnienia świadczenia przez drugą. Francuska kodeksowa regulacja wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania dotyczy przypadku umowy sprzedaży, tj. określonego w art. 1612 k.c.fr. braku obowiązku sprzedawcy do wydania rzeczy, jeżeli kupujący nie płaci ceny, zaś sprzedawca nie udziela mu kredytu. Na podstawie wymienionego postanowienia przyjmuje się, że w razie istnienia obowiązku stron jednoczesnego wykonania zobowiązań każda z nich może wstrzymać się z wykonaniem swojego zobowiązania, natomiast przypadek, w którym jedna ze stron jest zobowiązana do wcześniejszego spełnienia świadczenia, nie wymaga uregulowania ustawowego, bowiem dopóki ta strona nie wykona zobowiązania, druga nie ma obowiązku wykonania, co wynika z samej treści umowy.

A.2. Uzasadnienie regulacji – rozwój instytucji

Biorąc pod uwagę propozycję uregulowania zawartego w art. II:7 projektu, należy zauważyć, że problematyka wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania została ujęta systemowo jako część regulacji skutków naruszenia zobowiązania i w tych ramach została określona. Odstąpiono zatem od określenia w tym miejscu porządku spełnienia świadczeń wzajemnych, który występuje w art. 488 §1 k.c., bowiem jest to zagadnienie ze sfery wykonania zobowiązania. Wobec powyższego ten zakres regulacji został zawarty w art. I:20 projektu. Regulując przedmiotowe uprawnienie, pominięto również określenie umowy wzajemnej, jak ma to miejsce w art. 487 §2 k.c., co jest między innymi związane z odstąpieniem od szczególnej regulacji skutków naruszenia zobowiązań wynikających z umowy wzajemnej. Główną kategorią projektu jest bowiem zobowiązanie i jego naruszenie oparte na jednolitej regule naruszenia zobowiązania. W komentowanym artykule posłużono się zatem kategorią świadczeń wzajemnych, ale nie jako wynikających z umowy wzajemnej, tylko z zobowiązania wzajemnego, na wzór pojęcia zawartego w tytule rozdziału V (działu I tytułu IV k.z.), tj. „Wykonanie zobowiązań wzajemnych”, chociaż w treści przepisów kodeksu zobowiązań

posługuje się już terminem umowy wzajemnej, co zostało przyjęte również w art. 488 § 1 k.c., przy czym na gruncie kodeksu zobowiązań wyrażono pogląd, zgodnie z którym regulacja art. 215–217 k.z. znajduje zastosowanie nie tylko do świadczeń wynikających z umów wzajemnych, ale także do zobowiązań wzajemnych, które nie mają swojego źródła w umowie. Za takim zakresem opowiedział się również zespół przygotowujący niniejszy projekt, przyjmując, że zobowiązaniem wzajemnym jest stosunek zobowiązaniowy, w którym każda z jego stron jest zobowiązana do spełnienia świadczenia, którego spełnienie zgodnie z treścią zobowiązania ma stanowić odpłatę za spełnienie świadczenia przez drugą stronę. Umowa wzajemna może stanowić jedno, ale nie jedyne źródło zobowiązania wzajemnego. W tym zakresie projekt odpowiada kategoriom przyjętym w PECL, Zasadach UNIDROIT, DCFR, Zasadach Acquis, mając jednak na uwadze, że ogólny zakres zastosowania tych projektów (z wyjątkiem DCFR) w związku z przedmiotem ich uregulowania został wyznaczony do umów. Natomiast nie została wyznaczona koncepcja z Konwencji wiedeńskiej, tak jak uczynił ustawodawca niemiecki, pozostając w pewnym zakresie przy rozwiązaniu poprzednio obowiązującym w prawie niemieckim. Szersze ujęcie zakresu uprawnienia do wstrzymania się ze spełnieniem świadczenia w niniejszym projekcie może zostać odniesione do regulacji zawartej w holenderskim kodeksie cywilnym (w szczególności w art. 6:52 k.c.h.), przy czym projekt zakłada, że źródłem świadczeń wzajemnych, których spełnienie może zostać wstrzymane, jest jedno i to samo zobowiązanie wzajemne. Jak wyżej zostało wspomniane, projekt został skonstruowany wokół kategorii prawnej zobowiązania.

W postanowieniu art. II:7 została zawarta regulacja uprawnienia do wstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego w dwóch przypadkach zaistniałego naruszenia zobowiązania, tj. niewykonania oraz częściowego wykonania zobowiązania oraz w razie przewidywanego naruszenia zobowiązania. Pierwsza postać stanowi przedmiot podobnej regulacji wszystkich przedstawionych wyżej aktów prawnych oraz projektów (w tym art. 488 § 2 k.c.). W tym zakresie należy jednak uczynić pewne zastrzeżenie, które wprost związane jest z drugim przypadkiem, choć wiąże się również z pierwszym. W tym zakresie chodzi o wyrażenie zasady proporcjonalności naruszenia zobowiązania do jego skutku w postaci środka ochrony prawnej, z którego strona zobowiązania może skorzystać. Nie budzi wątpliwości co do proporcjonalności jedynie przypadek, w którym strona w ogóle nie spełnia świadczenia wynikającego z zobowiązania wzajemnego, bowiem druga strona jest uprawniona wstrzymać się ze spełnieniem w całości świadczenia wzajemnego. Natomiast potrzeba określenia kryteriów proporcjonalności jest związana z przypadkami, w którym świadczenie zostało spełnione w części bądź wadliwie. Przedstawione projekty europejskie w tym zakresie odwołują się do klauzuli generalnej rozsądku w danych okolicznościach (w szczególności do oceny skutku częściowego wykonania zobowiązania) wraz z zastosowaniem generalnej zasady dobrej wiary jako kryterium oceny przede wszystkim w zakresie dopuszczalności skorzystania przez stronę z uprawnienia do wstrzymania się z wykonaniem jej zobowiązania. Podobne ujęcie zostało przyjęte w regulacji holenderskiej, natomiast ustawodawca

niemiecki przyjął pewne uszczegółowienie oceny, odwołując się do postaci częściowego wykonania zobowiązania z umowy wzajemnej jako przypadku, który stanowi granicę dopuszczalności wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania z umowy wzajemnej, jeżeli takie wstrzymanie może zostać ocenione jako dokonane w złej wierze. W niniejszym projekcie nie została przyjęta generalna zasada dobrej wiary jako kryterium oceny treści stosunku zobowiązaniowego, a także uprawnień stron, bowiem dominujące było stanowisko, które przedkłada tzw. pewność prawa nad jego elastyczność, a to w celu zapobieżenia ewentualnej nieograniczonej wykładni postanowień prawa, zaś z drugiej strony ich dyspozytywny charakter, który przekazuje niejako kompetencję do uregulowania zarówno treści zobowiązania, jak i skutków jego naruszenia stronom. W związku z powyższym zasada proporcjonalności została wyrażona przez odesłanie do podstawy odmowy przyjęcia świadczenia jako ograniczenia również dla wstrzymania się z wykonaniem świadczenia wzajemnego. Jeżeli bowiem strona nie jest uprawniona do odmowy przyjęcia świadczenia, to ma obowiązek jego przyjęcia, a ten ostatni nakazuje również spełnienie świadczenia wzajemnego. Zasada proporcjonalności w jej ogólnym ujęciu nie stanowi w projekcie źródła przesłanek dopuszczalności skorzystania przez stronę z uprawnienia do wstrzymania się z wykonaniem świadczenia wzajemnego, ale granicę tego uprawnienia. Przedmiotowe ograniczenie jest natomiast wyrażone przez nieistotność naruszenia zobowiązania. Wspomniana nieistotność naruszenia zobowiązania stanowi w projekcie również granicę dopuszczalności odstąpienia od umowy. Biorąc pod uwagę rozwiązania przyjęte w projektach europejskich, można zauważyć, że nieistotność naruszenia zobowiązania również może stanowić granicę dopuszczalności skorzystania z uprawnienia do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania, ale ta „postać” naruszenia zobowiązania ma w nich różne znaczenie od niniejszego projektu. Granica wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania w niniejszym projekcie jest tożsama z granicą dopuszczalności odstąpienia od umowy, natomiast taka zależność nie zachodzi w omówionych wyżej projektach europejskich, które uzależniają dopuszczalność odstąpienia od umowy między innymi od istotnego naruszenia zobowiązania/umowy, oraz w przedstawionych regulacjach krajowych, z wyjątkiem holenderskiej.

Natomiast uszczegółowienie zasady proporcjonalności związane jest w niniejszym projekcie z przypadkiem częściowego spełnienia świadczenia wzajemnego, które zostało przyjęte przez stronę zobowiązania (ze względu na nieskorzystanie przez nią z odmowy przyjęcia świadczenia w całości bądź niedopuszczalność takiej odmowy w świetle postanowienia art. II:6 § 1). W tym przedmiocie projekt określa zakres wstrzymania się z wykonaniem świadczenia wzajemnego przez odniesienie do zakresu spełnienia świadczenia przez drugą stronę.

W nawiązaniu do regulacji europejskich, ale także do art. 490 k.c., niniejszy projekt reguluje również zagadnienie przewidywanego naruszenia zobowiązania w odniesieniu do skutku wstrzymania się ze spełnieniem świadczenia, wyraźnie wskazując, że uprawniona jest strona, która zgodnie z treścią zobowiązania wzajemnego ma obowiązek spełnić świadczenie wcześniej, natomiast zagrożony jest jej interes w otrzymaniu świadczenia od drugiej stro-

ny. Przedmiotowe zagrożenie zostało jednak ujęte w ramy przewidywalności przez odwołanie do okoliczności, a także do postaci naruszenia zobowiązania, tj. niespełnienia świadczenia w terminie bądź naruszenia zobowiązania, które może uzasadniać odmowę przyjęcia świadczenia, czyli niebędącego nieistotnym. W projekcie odstąpiono od ograniczenia dopuszczalności wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania ze względu na przewidywane naruszenie zobowiązania przez wyłączenie jego dopuszczalności w przypadku świadomości strony – złego stanu majątkowego drugiej strony w chwili zawarcia umowy, która to reguła jest wyrażona w art. 490 §2 k.c. za postanowieniem art. 216 §2 k.z. Jest to bowiem konsekwencja nieprzyjęcia generalnej zasady dobrej wiary (w tym wypadku w jej negatywnej formie), ale tworzenia skonkretyzowanych norm, które na niej są oparte.

A.3. Założenia politycznoprawne

Rozstrzygnięcie projektu o charakterze politycznoprawnym związane jest z zakresem regulacji uprawnienia do wstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego, a także sposobem jego uregulowania. Wspomniane zostało wyżej, że zakres tego uprawnienia obejmuje świadczenia, które wynikają z różnych źródeł zobowiązania wzajemnego, a nie tylko umowy. Natomiast w zakresie *meritum* regulacji należy wskazać na ogólną granicę niedopuszczalności skorzystania przez stronę zobowiązania wzajemnego z uprawnienia do wstrzymania się ze spełnieniem świadczenia, tj. nieistotność naruszenia zobowiązania, która stanowi jednocześnie podstawowe ramy, w których chroniony jest interes strony naruszającej zobowiązanie do otrzymania świadczenia wzajemnego, a szerzej ujmując – granicę trwałości stosunku zobowiązaniowego określoną w projekcie. Nieistotne naruszenie zobowiązania wzajemnego nie narusza jego natury i nie pozbawia strony naruszającej ochrony w zakresie zaspokojenia jej interesu zgodnie z treścią zobowiązania, natomiast drugiej stronie przysługują inne środki ochrony prawnej zgodnie z przesłankami wyznaczającymi zakres ich zastosowania.

Istotną kwestią prawnopolityczną jest także przyznanie (ściślej utrzymanie) uprawnienia do wstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego w braku naruszenia zobowiązania wzajemnego przez drugą stronę, a więc na podstawie hipotetycznych wniosków co do jej przyszłego zachowania na podstawie okoliczności danego stanu faktycznego, przy czym projekt nie określa rodzaju tych okoliczności, które winny być wzięte pod uwagę, odwołując się tym samym do stanu związanego z osobą zobowiązaną, a także przedmiotem świadczenia czy okoliczności niezależnych od strony. Projekt wychodzi z założenia, że zasadne jest wstrzymanie się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego, jeżeli strona nie może liczyć na spełnienie świadczenia wzajemnego przez drugą stronę, i tym samym uniknięcie konieczności ewentualnych rozliczeń bądź wyłączenie lub zmniejszenie wysokości szkody. Ryzyko strony wstrzymującej się ze spełnieniem świadczenia ze względu na przewidywane naruszenie zobowiązania wzajemnego przez drugą stronę zawarte jest w ocenie okoliczności, z których wynikać ma wniosek o przyszłym naruszeniu zobowiązania.

B. Komentarz

B.1. Cel i znaczenie regulacji

Celem regulacji zawartej w art. II:7 jest określenie zakresu zastosowania oraz przesłanek środka ochrony prawnej na wypadek naruszenia zobowiązania w postaci uprawnienia do wstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego wynikającego z zobowiązania wzajemnego, niezależnie od rodzaju źródła tego zobowiązania, a także od postaci naruszenia zgodnie z jednolitą regułą naruszenia zobowiązania określoną w art. II:1. Ze względu na konieczność uwzględnienia proporcjonalności skutku do zakresu naruszenia zobowiązania został wyszczególniony przypadek częściowego spełnienia świadczenia, które zostało przyjęte przez stronę uprawnioną. Odrębnie został określony zakres zastosowania uprawnienia do wstrzymania się ze spełnieniem świadczenia do przypadku przewidywanego naruszenia zobowiązania wzajemnego przez stronę zobowiązaną do późniejszego spełnienia świadczenia.

B.2. Kontekst regulacji – zakres zastosowania

Artykuł II:7 stosuje się do zobowiązania wzajemnego, wynikającego z różnych źródeł, w tym pozaumownych. Treść tego uregulowania koresponduje z przesłanką niedopuszczalności odmowy przyjęcia świadczenia w razie naruszenia zobowiązania, określoną w art. II:6 projektu, a także okolicznością stanowiącą granicę dopuszczalności dla odstąpienia od umowy, przyjętą w art. II:9 projektu. W tych ramach strona może zatem dokonać wyboru co do sposobu jej ochrony przez odmowę przyjęcia świadczenia, wstrzymanie się z wykonaniem świadczenia bądź odstąpienie od umowy (z uwzględnieniem uprawnienia dłużnika do doprowadzenia przedmiotu świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem). Z powyższych środków ochrony prawnej strona może skorzystać niezależnie od możliwości dochodzenia naprawienia szkody na zasadach określonych dla odpowiedzialności odszkodowawczej.

B.3. Wykładnia

Artykuł II:7 stanowi o środku ochrony prawnej na wypadek naruszenia zobowiązania w postaci uprawnienia do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania, regulując trzy przypadki, w których może on przysługiwać, oraz przesłanki, od których spełnienia jest uzależniony.

Pierwszy przypadek (określony w art. II:7 § 1) związany jest z zobowiązaniem wzajemnym, z treści którego wynika obowiązek jednoczesnego spełnienia świadczeń wzajemnych bądź następstwa czasowego w ich spełnieniu, przy czym w tym ostatnim zakresie chodzi o uprawnienie, które przysługuje stronie zobowiązanej do późniejszego spełnienia świadczenia. Strona zobowiązana do jednoczesnego spełnienia świadczenia z drugą stroną bądź późniejszego jest uprawniona do wstrzymania się ze spełnieniem wspomnianego

świadczenia w razie naruszenia przez drugą stronę zobowiązania wzajemnego, które uzasadnia odmowę przyjęcia, a zatem z wyłączeniem nieistotnego naruszenia zobowiązania. Ponadto z treści art. II:7 § 1 projektu wynika również czasowe ograniczenie skorzystania przez stronę z uprawnienia do wstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego w postaci zaufania przez stronę naruszającą zobowiązanie świadczenia w sposób nieuzasadniający odmowę przyjęcia świadczenia, czyli przynajmniej nieistotnie naruszającego zobowiązanie wzajemne. Powyższe ograniczenie związane jest z naturą prawną samego uprawnienia do wstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego jako tymczasowego środka ochrony prawnej, a także właściwością zobowiązania wzajemnego, która wiąże się z wymianą świadczeń. Nieistotne naruszenie zobowiązania stanowi swoisty margines tolerancji, który nie pozbawia jej uprawnienia do żądania spełnienia świadczenia na jej rzecz, nie wyłączając innych środków ochrony prawnej, które druga strona może zrealizować.

Drugi przypadek oparty jest na ocenie, w jakim zakresie strona zobowiązana do świadczenia jednoczesnego bądź późniejszego obowiązku spełnienia świadczenia przez drugą stronę przyjęła zobowiązanie i tym samym, w jakim zakresie jest uprawniona do wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania wzajemnego. Regulacja art. II:7 § 2 projektu nie rozstrzyga dopuszczalności częściowego przyjęcia świadczenia i związanej z tym częściowej odmowy, bowiem ta ostatnia jest określona w art. II:6 i do niej odsyła postanowienie art. II:7 § 1. Natomiast chodzi tutaj o dopuszczalny zakres wstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego, w oparciu o zasadę proporcjonalności. Jeżeli strona przyjęła świadczenie w części, to również w części może się wstrzymać ze spełnieniem swojego świadczenia. U podstaw takiego rozstrzygnięcia leży jednak uwzględnienie właściwości przedmiotu świadczenia, tj. możliwości częściowego spełnienia świadczeń wzajemnych. Jeżeli bowiem przedmiot świadczenia jest niepodzielny, naruszenie zobowiązania może zostać ocenione jedynie ze względu na jego gradację, tj. stopień naruszenia, w szczególności w oparciu o relewantną przesłankę nieistotności. Powstaje rzecz jasna kwestia podstaw dopuszczalności skorzystania przez stronę z uprawnienia do wstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego, w razie gdy jeden z przedmiotów świadczenia jest niepodzielny, przy czym nie chodzi tutaj o wielokrotność niepodzielnych przedmiotów (niepowiązanych z sobą np. w komplecie bądź funkcjonalnej całości), bowiem przyjęcie częściowej liczby winno być zakwalifikowane jako częściowe przyjęcie świadczenia. Należy wyróżnić dwa możliwe do wystąpienia przypadki. Pierwszy dotyczy sytuacji, w której strona nienaruszająca zobowiązania wzajemnego jest obowiązana do spełnienia świadczenia niepodzielnego, zaś strona naruszająca zobowiązanie ofiaruje część świadczenia podzielnego. Natomiast drugi opiera się na przyjęciu, że strona naruszająca zobowiązanie ma obowiązek spełnić świadczenie niepodzielne, a druga strona zobowiązana jest do spełnienia podzielnego świadczenia wzajemnego. Oba przypadki nie są objęte zakresem zastosowania normy z art. II:7 § 2 projektu. Jeżeli bowiem strona przyjmie część świadczenia podzielnego, jest obowiązana do spełnienia swojego świadcze-

nia. Projekt w tym miejscu określa minimalny zakres tego wykonania, ale nie wyłącza obowiązku świadczenia. Powyższe nie oznacza, że strona musi przyjąć część świadczenia podzielnego, w razie gdy sama jest zobowiązana spełnić świadczenie, którego przedmiot jest niepodzielny. Jeżeli naruszenie zobowiązania nie jest nieistotne, strona zobowiązana do świadczenia niepodzielnego może odmówić przyjęcia części świadczenia i wstrzymać się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego na podstawie art. II:7 §1 projektu. Natomiast drugi przypadek ze względu na istotę świadczenia niepodzielnego, które ma obowiązek spełnić jedna strona, nie może zostać przyjęty w części przez drugą stronę, a zatem jego ocena również jest oparta na treści normy z art. II:7 §1 projektu. Powyższe nie wyłącza możliwości ewentualnego obniżenia świadczenia, czyli skorzystania z innego środka ochrony prawnej określonego w art. 8 projektu. Zakres zastosowania art. II:7 §2 jest zatem ograniczony do przypadku, w którym obie strony są zobowiązane względem siebie do spełnienia świadczenia, którego przedmioty są podzielne w ten sposób, że mogą zostać spełnione w części.

Projekt określa zakres wstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego przez określenie stosunku wartości części świadczenia, która została spełniona, do wartości całego świadczenia, do spełnienia którego zobowiązana jest strona korzystająca z uprawnienia do wstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego. Zakres wstrzymania się jest równy ułamkowi wartości świadczenia spełnionego do wartości świadczenia, które powinno być spełnione.

Ostatni z przypadków objętych zakresem zastosowania art. II:7 dotyczy przewidywanego naruszenia zobowiązania, czyli wystąpienia takich okoliczności, które uzasadniają wniosek, że strona zobowiązana do późniejszego spełnienia świadczenia naruszy zobowiązanie wzajemne w ten sposób, że nie spełni świadczenia w terminie bądź spełni je w sposób uzasadniający odmowę przyjęcia świadczenia, czyli naruszy zobowiązanie silniej niż nieistotnie. Przewidywalność jest oparta na okolicznościach. W art. II:7 §3 brak bliższego określenia okoliczności, na podstawie których zasadne jest oparcie wniosku o naruszeniu zobowiązania wzajemnego przez jedną stronę. Należy jednak przyjąć, że są to okoliczności dotyczące strony oraz jej sytuacji majątkowej lub osobistej, od której zależne jest wykonanie zobowiązania. Projekt nie wyłącza wprost uprawnienia do wstrzymania się ze spełnieniem świadczenia ze względu na świadomość danej strony w chwili zawarcia umowy istnienia po drugiej stronie okoliczności, które stanowią mogły przeszkodę w należywym wykonaniu zobowiązania.

B.4. Przykłady

1. A zamawia u stolarza B stół. Strony umówiły się, że zapłata wynagrodzenia nastąpi w chwili odbioru przez A gotowego mebla. Oglądając wykonany stół, A zauważył, że jedna z nóg stołu jest grubsza od pozostałych trzech, a jedna – krótsza, przez co stół nie stoi stabilnie.

[W tym przypadku A jest uprawniony do wstrzymania się z zapłatą wynagrodzenia do chwili zaferowania przez stolarza B stołu pozbawionego opi-

sanych wcze niej wad, bowiem nale y przyj , i wady te stanowi podstaw do odmowy przyj cia wiadczenia, jako e nie s nieistotne, w szczególnoci gdy chodzi o wad polegaj c na ró nicy długo ci nóg, która uniemo liwia korzystanie ze stołu zgodnie z jego przeznaczeniem, a ponadto jedna noga grubsza od pozostałych pozbawia stół równie jego walorów estetycznych],

2. A zamówił u stolarza B stół i cztery krzesła, za które to meble miał zapłaci w chwili odbioru. W umówionym terminie okazało si , e B wykonał tylko stół oraz dwa krzesła, za co do pozostałych dwóch zło ył zapewnienie, e b d gotowe za tydzie .

[W tym przypadku A jest uprawniony do wstrzymania si z zapłat za dwa krzesła, je eli przyj ł wykonane na dzie odbioru meble. Nie jest równie wykluczona odmowa przyj cia przez A dwóch krzesel i wstrzymanie si z zapłat za krzesła do momentu wykonania ich wszystkich, je eli ta liczba miała istotne znaczenie dla A, co było wiadome stolarzowi B],

3. Gmina A zawarła z przedsi biorc B umow o roboty budowlane, na podstawie której B miał wykona hal lodowiskow , w której miały odby si mi dzynarodowe zawody ly wiarstwa figurowego za trzy lata od momentu zawarcia umowy. Roboty miały zosta rozpocz te z dniem 1 marca. Na poczet kosztów materiałów budowlanych oraz wynagrodzenia gmina A była zobowi zana do zapłaty przedsi biorcy B kwoty 500 tys. zł do 1 maja. W lutym B został poinformowany, e gmina ma trudno ci ze sfinansowaniem inwestycji ze wzgl du na brak rodków w bud ecie gminy, poniewa nie przyznano jej rodków unijnych, i e zamierza stara si o przyznanie rodków z bud etu pa stwa na ten cel.

[W tym przypadku B jest uprawniony do wstrzymania si z rozpocz ciem prac budowlanych do momentu poinformowania go o ustaniu stanu przewidywalno ci naruszenia zobowi zania przez gmin A, je eli tak informacj otrzyma przed 1 maja, albo do chwili wpłaty przez gmin umówionej kwoty, je eli wpłata taka nast piłaby po 1 maja. (W tym ostatnim przypadku, tj. po upływie 1 maja, ale przed przyj ciem wpłaty od gminy A, przedsi biorca B byłby równie uprawniony do odst pienia od umowy, a wybór co do rodka ochrony prawnej nale y do niego)].

ART. 8. ODSZT PIENIE OD UMOWY, OBNI ENIE WIADCZENIA I UPRAWNIENIE DO DOPROWADZENIA WIADCZENIA DO STANU ZGODNO CI ZE ZOBOWI ZANIEM

§1. W razie naruszenia zobowi zania wierzyciel mo e obni y swoje wiadczenie albo odst pi od umowy.

§2. O wiadczenie o odst pieniu od umowy lub obni eniu wiadczenia jest bezskuteczne, je eli niezwłocznie po zło eniu o wiadczenia dłu nik doprowadził wiadczenie do stanu zgodnego z zobowi zaniem.